

CZU: 377.35:316.346.2(478)

VALORIFICAREA EGALITĂȚII DE GEN ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PROFESIONAL TEHNIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Eugenia GANEA, Valentina BODRUG-LUNGU

Universitatea de Stat din Moldova

În articol sunt abordate inegalitățile de gen în învățământul profesional tehnic și rolul pe care îl joacă normele sociale și prejudecățile de gen. Cercetarea este determinată de necesitatea elaborării unui suport teoretic și metodologic pentru cadrele didactice și alți actori responsabili de politici în domeniul învățământului profesional tehnic. Obiectivele cercetării constau în a discuta rolul școlilor profesionale și rolul pe care îl au în pregătirea elevilor, în a dezvolta competențe sensibile la dimensiunea de gen a cadrelor didactice în instituțiile de învățământ profesional tehnic, în a elimina prejudecățile de gen în cadrul procesului educațional și didactic și în a crea un mediu sensibil la dimensiunea de gen.

Cuvinte-cheie: inegalitate de gen, integrarea dimensiunii de gen, prejudecăți de gen, politici educaționale.

MAINSTREAMING GENDER EDUCATION IN PROFESSIONAL TECHNICAL EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: REALITIES AND PERSPECTIVES

The present publication is dedicated to the subject of gender-related inequalities in vocational/technical education and role of social norms and gender bias. The research problem is determined by the need to develop a theoretical and methodological support for the teaching staff and for other actors responsible for policies on vocational/technical education. The objectives of the research are to discuss the role played by vocational schools related to educating of the future labour force for the labour market, develop gender-sensitive competences of teachers in secondary vocational/technical education, eliminate gender bias in the education and teaching process, create a gender-sensitive environment in vocational/technical schools.

Keywords: gender inequality, gender mainstreaming, gender bias, education policies.

Introducere

În ultimii ani atestăm o atenție tot mai sporită subiectului egalității de gen la nivel de politici ale statului în mai multe domenii. Printre aspectele pozitive constatăm: elaborarea cadrului-legal normativ specializat, cum ar fi Legea nr.5-XVI cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, Strategia pentru asigurarea egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2016-2020 etc.; activizarea/prevalarea discursului educațional sensibil la gen la nivel de învățământ general și învățământ superior; realizarea cercetărilor/ crearea bazei de date statistice; conturarea pedagogiei și educației de gen, sociologiei genului în calitate de domenii distincte, dar care necesită explorare științifică continuă și în profunzime; începutul valorificării dimensiunii de gen în sectoare tradițional masculinizate, precum transport, mediu, energie etc.; formarea grupului de experți în politici de gen etc.

Necesitatea de a pune în atenție subiectul egalității de gen este determinată de importanța socială, economică și politică pe care o are pentru întreaga societate, eliminarea prejudecăților de gen și, astfel, crearea oportunităților egale pentru femei și bărbați în toate domeniile. Tendințele către o viață prosperă, societate modernă și dezvoltare pot fi susținute prin formarea unei culturi partenoriale de gen prin intermediul educației. În calitate de conținut specific, *Educația de gen* reprezintă una dintre „noile educații”, pe care UNESCO le consideră „răspunsuri la problematica lumii contemporane”. Totodată, conștientizarea necesității egalității genurilor nu se produce în mod automat, implicând sensibilizarea de gen a curriculumului, a materialelor didactice, valorificarea dimensiunii de gen în pregătirea inițială și continuă a cadrelor didactice etc.

Constatăm că *Educația de gen* se prezintă în calitate de subiect și obiect al politicii naționale în domeniul învățământului. Pe de o parte, egalitatea de gen este un instrument important al socializării de gen și al formării culturii de gen a cetățenilor; pe de altă parte, este supusă presiunilor, contradicțiilor existente, instabilității politice etc.

Apreciind acțiunile pozitive de valorificare a dimensiunii de gen în educație, concluzionăm actualitatea în continuare a subiectului, pe fundalul mai multor provocări: inconsecvența discursului politic oficial, care, pronunțându-se în favoarea egalității de gen, în practică se focusează pe abordarea de sex-rol; revitalizarea

ideilor neotraditionaliste, care limitează femeile la contextul familiei, maternității; dispersări în conceptualizarea educației de gen; capacități insuficiente ale comunității academice de a valorifica dimensiunea egalității de gen etc.

Menționăm necesitatea ajustării paradigmei educației de gen, asigurând conexiunea cu educația pentru sănătate, educația sexuală și cu prevenirea violenței, ca precondiție a dezvoltării personale și a sustenabilității sociale.

Fundamentarea poziționărilor dimensiunii de gen în învățământul profesional tehnic

Pe parcursul ultimilor ani Republica Moldova a înregistrat un șir de progrese în domeniul egalității de gen. Totodată, conform datelor Raportului global cu referire la indexul disparității de gen [1-3] evoluția țării este una neuniformă (a se vedea Tabelul).

Tabel

Indexul disparității de gen (Gender GAP Index) al Republicii Moldova

Gender GAP Index (anul)	Locul general	Participare economică	Realizări în educație	Sănătate și supraviețuire	Abilitare politică
2016 (din 144 țări)	26	15	52	40	58
2015 (din 145 țări)	26	18	50	42	58
2014 (din 142 țări)	25	11	56	37	59
2013 (din 136 țări)	52	32	74	34	87
2012 (din 135 țări)	45	21	42	34	85
2011 (din 135 țări)	39	14	64	1	88
2010 (din 134 țări)	34	10	66	1	69
2009 (din 134 țări)	36	26	63	41	64
2008 (din 130 țări)	20	2	35	38	68
2007 (din 128 țări)	21	5	41	37	56
2006 (din 115 țări)	17	2	37	1	50

Datele de mai sus relevă o situație controversată: pe de o parte, tendințe pozitive cu referire la locul general și participarea economică; pe de altă parte, disparități de gen în educație și abilitare politică și economică. Dincolo de statisticele cantitative, situația reală este deloc simplă.

Studiile confirmă existența discrepanțelor de gen în Republica Moldova în diverse domenii de dezvoltare de referință, cele mai vizibile fiind înregistrate pe următoarele poziții [4]:

- Speranța de viață la naștere: 75,4 ani pentru femei și 67,5 ani pentru bărbați în 2015, femeile trăiesc mai mult decât bărbații în medie cu 7,9 ani, decalajul datorându-se nivelului mai înalt al mortalității premature a bărbaților, în special a celor în vârstă aptă de muncă;
- domeniul muncii: rata de ocupare în rândul femeilor (37,4%) este mai mică decât cea a bărbaților (42,1%); totodată, rata șomajului este mai mare la bărbați (4,6%) față de cea înregistrată la femei (3,1%);
- nivelul de pregătire profesională: femeile ocupate au un nivel de pregătire mai înalt ca bărbații; femeile au un nivel de instruire mai mare decât al bărbaților etc.;
- salarizarea: salariul mediu al femeilor constituie 87,6% din salariul mediu al bărbaților;
- pensionarea: femeile beneficiază de pensii pentru limită de vârstă mai mici decât bărbații (1122,3 lei: 1479,8 lei), în sectorul non-agricol; mărimea medie a pensiei pentru angajații sectorului agricol este de 986,5 lei pentru bărbați, comparativ cu 931,5 lei pentru femei;
- domeniile de activitate: femeile mai puțin se regăsesc în sectorul agricol (43%), industrie (46%) și construcții (9%), dar predomină în așa activități economice, precum hoteluri și restaurante (70,9%), învățământ (80,0%), ocrotirea sănătății (85,2%), comerț (57,1%);
- ocupațiile: femeile predomină în rândul ocupațiilor cu un nivel înalt de calificare; femeile într-o măsură mai mare decât bărbații preferă activități salariate și locuri de muncă formale;
- angajatori: raportul dintre femei și bărbați în rândul angajatorilor este de 1 la 4 (respectiv 26,9% femei și 73,1% bărbați);
- învățământul profesional tehnic: băieții optează pentru cel profesional tehnic secundar, iar fetele mai mult pentru învățământul profesional tehnic postsecundar, după cum urmează: mai multe fete – în pedagogie (96%), servicii (87%), medicină (81%) și economie (72%), iar băieții se axează, în principal, pe profiluri cum ar fi electrotehnica și energetica (98%), mecanica (96%), transporturile (89%), construcțiile (82%);

- învățământul superior: femeile reprezintă 58% din numărul total de studenți, prevalând în tehnologia chimică și biotehnologii (89%), asistența socială (86%), educația (85%), științele sociale (83%), farmacia (82%), științele comunicării (80%), științele umanistice (79%), serviciile publice (75%) și medicina (73%). Bărbații prevalează în servicii transport și militarie (respectiv, 96% și 89%), protecție, pază și securitate (84,0%), inginerie și activități ingineresti (86%), științe agricole (81%), protecția mediului (73%);

- reprezentarea femeilor în funcții decizionale: femeile constituie 20,8% printre deputații în Parlament (în urma alegerilor din noiembrie 2014); 20,55% printre primari, 18,6% printre consilierii raionali și 29,9% printre consilierii locali (în urma alegerilor din iunie 2015) [5].

Constatăm că unele disproporții identificate sunt condiționate de faptul că bărbații ocupă, tradițional, funcții ierarhic mai superioare și mai bine plătite și predomină în sectoarele economiei unde salariile sunt mai înalte, în timp ce femeile constituie majoritatea în sectorul social, unde nivelul salariilor este redus. Totodată, alegerea unor specialități se realizează la fel în funcție de stereotipurile existente privind profesii „mai potrivite” femeilor sau bărbaților.

În contextul celor expuse, reiterăm ideile specialiștilor cu referire la existența unei legături strânse dintre abilitarea femeilor și dezvoltarea economică [6]. Un nivel de dezvoltare economică mai înalt este asociat cu accesul egal al bărbaților și al femeilor la piața muncii, diminuarea inegalităților de gen cu referire la venituri; pe de altă parte, abilitarea mai sigură a femeilor se prezintă drept factor esențial de care poate beneficia dezvoltarea economică. Acest lucru poate fi asigurat prin consolidarea legăturilor pozitive dintre educație și dezvoltare.

Totodată, specialiștii apreciază educația ca unul dintre cei mai puternici factori determinanți ai sărăciei. Persoanele cu studii superioare se confruntă cu un risc al sărăciei de 6 ori mai mic decât cele cu studii medii generale și de 10 ori mai mic decât cele cu studii medii primare sau fără studii [7].

Experiența internațională demonstrează că femeile și bărbații sănătoși și bine educați au posibilități mai mari de a se angaja în activități productive, de a găsi ocupație în sectorul formal, de a câștiga venituri mai mari și de a se bucura de instruire repetate comparativ cu persoanele fără instruire, care suferă de alimentație și sănătate proastă sau sunt victime ale violenței domestice [8]. În acest context, menționăm că opțiunile și realizările educaționale influențează cariera profesională a femeilor și a bărbaților și, respectiv, bunăstarea lor personală și în viața de familie, precum și viața lor în societate [9]. Astfel, egalitatea dintre femei și bărbați este percepută în calitate de premisă și indicator al dezvoltării durabile axate pe oameni [10].

Considerăm relevantă în acest sens specificarea *necesității valorificării dimensiunii de gen în educație*, aceasta fiind determinată de următoarele imperative:

- *Politice*: Adoptarea documentelor naționale referitoare la asigurarea egalității genurilor, aderarea politică a Republicii Moldova la standardele internaționale în domeniu necesită eforturi de informare/sensibilizare la gen a populației, de formare a unei culturi partenoriale de gen. Importanța strategică a valorificării dimensiunii de gen în educație are la bază obiectivul major al politicii educaționale a țării – de racordare a calității și nivelului învățământului național la standardele europene.

- *Socio-economice*: Segregarea de gen pe piața muncii, discrepanțele salariale între femei și bărbați, emigrarea economică a femeilor sunt condiționate, în mare măsură, de stereotipurile de gen persistente în societatea moldovenească. Aceste fenomene afectează serios dezvoltarea sustenabilă a țării. Drept strategie de depășire a situațiilor menționate se propune reorganizarea procesului educațional în direcția sensibilizării de gen a acestuia, ghidarea în carieră a fetelor și băieților pentru activitatea profesională de viitor reieșind din capacitățile și necesitățile acestora, în scopul valorificării potențialului ambelor genuri etc.

- *Psihosociale*: Transformările socioeconomice globale și stereotipurile de gen tradiționale constituie o provocare serioasă în viața femeilor și bărbaților din Moldova. Pe de o parte, în societate apare necesitatea implicării active a bărbaților și a femeilor în viața politică, socioeconomică și culturală. Pe de altă parte, stereotipurile de gen, generând situații de disconfort psihosocial al femeilor și al bărbaților, pot conduce la cazuri de discriminare în bază de gen, violență în familie. Drept exemplu poate servi faptul că nivelul de suicid în rândul bărbaților este de cinci ori mai mare decât la femei, acesta deseori fiind condiționat de pierderea pozițiilor sociale tradiționale și de depresie. Toate acestea pun în primejdie securitatea socială a țării.

- *Pedagogice*: Persistența stereotipurilor de gen în societate, în special în sistemul de învățământ, contribuie la perpetuarea modelelor tradiționale relaționale și comportamentale de gen, limitând posibilitatea de autorealizare în viața publică și privată, selectarea de către fete/femei și băieți/bărbați a strategiilor de viață. Reevaluarea și ajustarea procesului de socializare de gen la realitățile vieții și tendințele contemporane de dezvoltare se poate realiza mai eficient prin intermediul educației de gen.

Concepția și metodologia valorificării dimensiunilor de gen în sistemul educațional

Obiectivul general al unei societăți pentru toate vârstele este de a dezvolta potențialul bărbaților și al femeilor pe parcursul întregii vieți. Respectiv, politicile publice trebuie să se bazeze pe ideea că egalitatea de gen este și un bun public, oferind beneficii sociale, politice și economice indivizilor în societate și societății în întregime [11].

În contextul celor abordate, sunt necesare programe de formare și dezvoltare a competențelor în domeniul egalității genurilor pentru specialiștii din diverse domenii. Acestea trebuie să vizeze atât educația de bază, cât și cea continuă, strategiile educaționale incluzând mai multe variante în dependență de specificul domeniului abordat: implementarea unor cursuri specializate la subiectul egalității de gen, introducerea modulelor speciale în cadrul diferitor discipline, includerea dimensiunii de gen în toate subiectele studiate (sensibilizarea de gen a acestora).

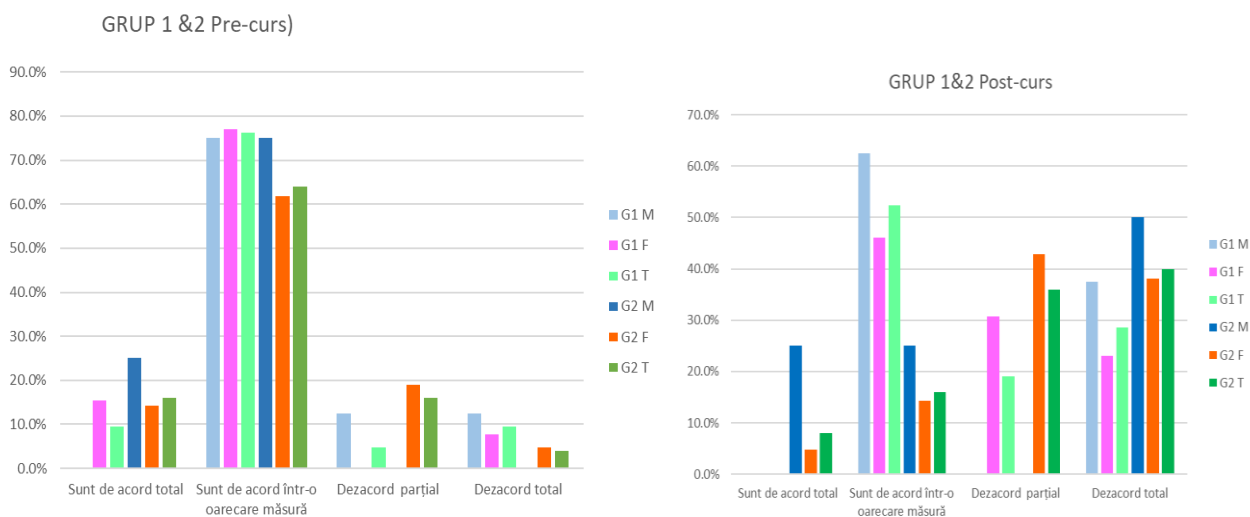
Menționăm că genul, spre deosebire de sex, care este stabilit biologic la naștere, se referă la rolurile, responsabilitățile, atributele și relațiile de influență care sunt construite social, proprii femeilor și bărbaților într-o comunitate. *Sensibilitatea la gen* prevede includerea egalității de gen în curriculum, în conținutul disciplinelor, în standardele și resursele educaționale, în organizarea procesului de învățământ, în pregătirea cadrelor didactice. Astfel, poate oferi șanse egale pentru socializarea într-un mediu nonviolent, asigurarea mediului fizic și informațional de învățare, social-psihologic prietenos pentru ambele genuri și crearea condițiilor necesare pentru a învăța interrelaționarea între genuri în bază de parteneriat și respect.

În viziunea noastră, sensibilitatea la gen reprezintă capacitatea persoanei de a percepe și înțelege mesajele de gen, de a reacționa la orice discriminare pe criteriu de gen în vorbire, literatură, mass media, la comportamentul celor din jur, capacitatea de a stabili relații de parteneriat și colaborare constructivă cu persoanele de același și de alt gen, fără a-și pierde propria identitate de gen și fără a afecta autonomia identității de gen a altor persoane. Astfel, considerăm sensibilizarea de gen în calitate de temelie în formarea competențelor de gen. Sensibilizarea de gen se poate realiza într-un timp mai scurt de instruire/formare și în cadrul unor forme mai puțin formalizate.

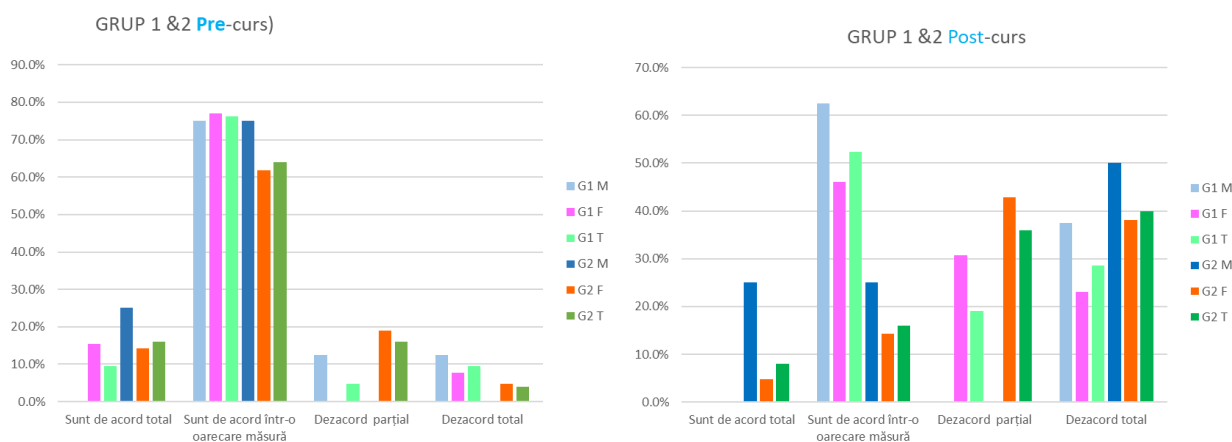
Astfel, în cadrul cercetării noastre realizate în august 2017 a fost inițiat demersul experimental prin organizarea unei intervenții formative (curs de instruire de două zile) cu participarea cadrelor didactice din 43 de școli profesionale. Participanților le-a fost aplicat un chestionar înainte de intervenția formativă, precum și după cursul de instruire. Chestionarul conține un număr de 19 afirmații care exprimă prejudecăți determinate de normele sociale, respondenții fiind rugați să-și exprime acordul sau dezacordul pe o scală cu 4 opțiuni de răspunsuri.

Analiza chestionarelor pre- și post-curs a constatat că participanții la instruire, fiind membri ai societății noastre, în care normele sociale privind rolurile bărbaților și ale femeilor sunt dominate de tradițiile patriarhale, sunt influențați de clișeele răspândite în societate. Astfel, cadrele didactice care au participat la demersul experimental au prezentat un număr mare de răspunsuri afirmative (au fost de acord cu afirmațiile-clișee) înainte de intervenția formativă, însă chestionarul aplicat post-curs a determinat că convingerile acestora s-au schimbat simțitor ca rezultat al cursului formativ. Un exemplu este prezentat în desenul de mai jos, care reflectă rezultatele răspunsurilor la una din întrebări din chestionarul aplicat pre- și post-curs.

Afirmația nr.1: „De cele mai dese ori, băieții studiază profesii ingineresti, iar fetele au studii umanitare, pentru că ei au un mod de gândire diferit și acționează în mod diferit”.

Afirmația nr.2: „Este jenant pentru bărbat dacă soția sa câștigă mai mulți bani decât el”

Astfel, la această etapă putem concluziona că cadrele didactice din instituțiile de învățământ profesional tehnic sunt influențate de normele sociale și împărtășesc prejudecățile de gen din societate. Fiind în contact educațional cu studenții din școală, aceste percepții personale ale cadrelor didactice vor avea, în mod involuntar și neconștientizat, repercusiuni asupra procesului de instruire și educație a studenților, inclusiv asupra conturării planurilor de carieră ale fetelor și ale băieților și asupra deciziilor ulterioare ale acestora.

În acest sens trebuie de avut în vizor următoarele aspecte care, fiind sensibilizate la gen, pot facilita sensibilizarea la gen a întregului proces de învățământ:

- *Disciplinele de bază și cele opționale* trebuie să includă informații /module /materiale din domeniul egalității de gen relevante pentru aceste discipline.

- *Manualele și materialele didactice* să conțină imagini /informații care reflectă diverse situații, personaje (fete/femei și băieți/bărbați) care realizează activități multiple de valorificare a potențialului fiecăruia, orientate spre cooperare. Este nevoie de o înțelegere mai subtilă de către învățători a faptului cum copiii învață despre egalitatea de gen din textele cărților.

- *Limbaajul de instruire* să fie non-sexist: terminologia tradițională, pe alocuri fiind nesensibilă la gen, în final poate avea impact negativ asupra formării percepțiilor și atitudinilor fetelor și băieților vizavi de statutul și oportunitățile de promovare în societate. De exemplu, odată cu avansarea în poziții decizionale se observă utilizarea termenilor de gen masculin: ministru, președinte, viceministru, vicepreședinte etc.

- *Metodele de evaluare* să asigure tratamentul echitabil al elevilor: evaluarea continuă ar permite depășirea atitudinilor diferențiate pe sexe ale pedagogilor. Evaluarea neadecvată, presuposițiile tradiționale în bază de sex-rol referitoare la capacitățile fetelor și ale băieților afectează confortul psihemoțional al ambelor genuri, subminează motivarea pentru studii, limitându-le aspirațiile de viitor.

- *Instruirea cadrelor didactice* în materie de egalitate a genurilor trebuie să pregătească profesorii pentru înțelegerea echității/egalității de gen raportată la educație. Respectiv, este necesar de a asigura introducerea subiectului echității/egalității de gen în programele de formare profesională inițială și continuă a cadrelor didactice din învățământul profesional tehnic. Pot fi propuse diverse modalități în acest sens: includerea modulelor speciale la temă în cursurile de bază de reciclare, cursuri speciale, traininguri în materie de gen, școli de vară, care trebuie să ajute profesorii să conștientizeze subiectul abordat și să dezvolte soluții practice de depășire a stereotipurilor și discriminărilor de gen, fiind asigurată monitorizarea competențelor de gen a acestora. Constituirea de rețele a profesorilor pentru conlucrare în domeniu /colaborarea în diverse centre, ONG-uri sunt o cale de susținere a instruirii și promovarea unui suport pentru profesori și managerii din educație.

- *Relațiile dintre profesori și elevii /studenții* din instituția de învățământ să se bazeze pe respect și non-discriminare. Instruirea cadrelor didactice trebuie axată pe pregătirea acestora de a lucra prin implicarea problemelor în materie de egalitate de gen locale și să susțină profesorii în dezvoltarea confidențialității, să încurajeze participarea elevilor și a comunității locale în formarea unei viziuni comune asupra egalității de gen. Școala și alte instituții educaționale trebuie să interacționeze cu comunitatea locală pentru a se asigura că problemele locale semnificative privind inegalitatea de gen sunt analizate și propuse spre rezolvare.

Concluzii

În baza analizei realizate constatăm existența unui cadru legal normativ amplu, dar cu deficiențe de implementare, persistența stereotipurilor de gen la nivel de sistem, dar care deseori depind de factorul uman și de barierele sistemice. În același timp, standardele internaționale, Agenda 2030 prin Obiectivul de Dezvoltare Durabilă 5 sunt un motiv serios pentru Guvern și structurile statului să identifice măsuri și să găsească răspunsuri concrete situațiilor problematice pe anumite direcții de intervenție specifice, precum educația, piața muncii, viața socială, roluri sociale atribuite femeilor și bărbaților și stereotipuri de gen, participarea femeilor la procesul de luare a deciziilor. În acest sens, sistemul de învățământ, inclusiv sistemul de învățământ profesional tehnic, are menirea să pregătească fetele și băieții pentru integrare socială eficientă și integrarea în câmpul muncii.

Referințe:

1. *The Global Gender Gap Report*. Cologny/Geneva: The World Economic Forum., 2016, p.10.
2. *The Global Gender Gap Report*. Cologny/Geneva: The World Economic Forum, 2015.
3. *The Global Gender Gap Report*. Cologny/Geneva: The World Economic Forum, 2014, p.56-57.
4. Portretul statistic al femeilor și bărbaților din Republica Moldova, 2016
<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5106&parent=0>
5. BODRUG-LUNGU, V., TRIBOI, I., GANEA, E. *Raport de evaluare a implementării Programului național de asigurare a egalității de gen pe anii 2010-2015*. Chișinău: Misiunea OSCE în Moldova, Gender-Centru, 2016, p.82.
6. DUFLO, E. Women Empowerment and Economic Development. In: *Journal of Economic Literature*, 2012, no50(4), p.1051-1079.
7. *Raport privind sărăcia în Republica Moldova 2011*. Chișinău: Ministerul Economiei al Republicii Moldova, 2012.
8. *Policy responses: Now & Beyond 2014*. Geneva UNECEF Regional Report. UNECEF Regional Conference, 1-2 July 2013.
9. *Recomandarea CM/Rec (2007) 17 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind standardele și mecanismele de asigurare a egalității de gen*.
10. BODRUG-LUNGU, V. Promovarea egalității de gen și abilitarea femeilor: o șansă reală pentru accelerarea dezvoltării. În: *Al treilea raport cu privire la Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului*. Republica Moldova, 2013. Chișinău: Guvernul Republicii Moldova, UNDP, p.25-28.
11. *Recomandarea CM/Rec (2007) 17 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind standardele și mecanismele de asigurare a egalității de gen*

Date despre autori:

Valentina BODRUG-LUNGU, doctor habilitat, conferențiar universitar, Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: valbodrug@mail.ru

Eugenia GANEA, doctorandă, Școala doctorală Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: ganea.eugenia@gmail.com

Prezentat la 24.10.2018